

EGY ÍRÓPER MELLÉKSZÁLA

Közlő: Ständeisky Éva

A titkosszolgálat főnöke és a titkosszolgálat ügynöke... olyan ember, akit az állam saját jól felfogott érdekéből nem tornából, hanem erkölcsből mentett föl. S ha az államnak a saját jól felfogott érdeke szerint holnap is fel kell valakit mentenie erkölcsből, akkor ma nem leplezhet le egy másikat.

Nádas Péter: *Szegény, szegény Sascha Andersonunk.*

Az 1956 utáni megtorlások során számos író ellen indult eljárás. Déry Tibort 1957. április 20-án tartóztatták le, majd hosszú hónapokig tartó vizsgálat után állították bíróság elé. 1957 novemberében kilencévi börtönbüntetésre ítélték.

A Déry Tibor és társai per anyaga, amely magában foglalja a vizsgálati szakasz iratait is, több ezer oldalt tesz ki. A dokumentumok között több eleve olyan szándékkal készült, hogy esetleg mások ellen felhasználható legyen.

A lentebb közölt dokumentum is ilyen „mellékanyag”. Több szempontból is figyelemre méltó. Egyrészt kiderül belőle, hogy a belügyi szerveket igencsak foglalkoztatta Oszkó Gyula személye, valamint az *Album* című illegális folyóirat. Nem szokványos az irat „műfaja” sem.

BM. II/8. Osztály

Másolat:

JELENTÉS

BUDAPEST, 1957. AUGUSZTUS 14-ÉN.

Tegnap délután Déry Tiborral az alábbi beszélgetést folytattuk le:

Miután ő Virág szds. elvtárstól lejött, elmondotta,¹ hogy az illegális „Album” című folyóiratról² hallgatták ki. Ezután megkérdezte tőlem, ki most a budapesti rendőrfőkapitány. Én azt válaszoltam, hogy úgy tudom, Soós³ ezds. Déry válasza: ez lehetetlen, az az ember nem felelt meg nekik. Ők azt leváltották, mint ahogy Mátyás ezds.-t⁴ is lemondásra kényszerítették, mivel nem voltak hajlandók ázsiai (orosz) módszerekkel dolgozni. Ezután megjegyeztem neki, hogy talán Oszkó ezds.⁵ Déry erre igen dühösen mondta nekem. Egy naiv gyerek maga. „Oszkónak már régen itt kell lenni. Az ízig-vérig orosz- és Rákosi-ellenes volt.”

Déry elmondotta, hogy háromszor találkozott vele. Gimes Miklósnak⁶ igen jó barátja. Októberi események alatt egyszer egy autó rendőrrel Losonczy⁷ és Oszkó mentek Déry lakására és vitték őt be a Pártközpontba. Majd a Pasaréti úton találkoztak, amikor Oszkó, vagy Gimes, vagy Gimes sógorának⁸ társaságában volt. Déry szerint itt az utcán beszélgettek és „Oszkó nagyon optimista volt, bízott, hogy az oroszok kimennek.” Ez még november 4-e előtt volt.

November 4-e után találkoztak az Újságíró Szövetségben, itt beszélgettek (Déry, Oszkó, Gimes, Hámos György⁹). Déry a beszélgetésről csak annyit mondott, „most látom bolondok voltunk valamennyien, optimisták. Európai ésszel

gondolkoztunk és elfelejtettük, hogy itt is ázsiai ész kellene”. (Orosz észjárásra érti, ami szerinte kiismerhetetlen).

Déry többször látta Oszkót Nagy Imre és társai körében az események alatt. Állítása szerint október 23-a előtt nem ismerte sem Oszkót, sem Soóst. (De a telefonszámuk megvolt Dérynél, ő azt mondja ez azért kellett, hogy minden eshetőségre fel legyen készülve.) Az elhangzott beszélgetés folyamán Oszkóról véleményem az alábbi:

1. „Oszkó meggyőződéses októberista volt” Déry szerint, mely alatt Déry csak olyan embereket ért, akik a Szovjetunió nélkül akarnak országot és egy „ügynevezett kommunisták vezetése nélküli” rendszert felépíteni.

2. Déry szerint: Oszkó biztosította a Nagy Imre csoport tevékenységét rendőri erőkkel. Továbbá rajta keresztül a rendőri erők a Nagy Imre csoport érdekeit, intézkedéseit voltak hivatva biztosítani.

3. Oszkó is azért maradt itthon, mert bízott abban „mint Gimes, hogy október 23-a után lesz egy újabb forradalom és akkor az oroszokat kiverik” mondotta Déry.

[Áthúzással olvashatatlanná tett aláírás]

A másolat hiteles:

Budapest, 1957. augusztus 22-én

[aláírás]

2 pld.

Lelőhelye: Új Magyar Központi Levéltár, XX-5-h, Déry és társai. Operatív iratok 65. doboz, 28. kötet 76–77. oldal

Ez a dokumentum a történeti források kényes fajtája: a belügyi szervek beépített ügynökének – börtönnyelven vamzernek – a beszámolója arról a beszélgetésről, melyet gyanútlan cellatársával folytat. Ósrégi információszerzési módszer ez. A beszerzés mikéntjéről, az „akció” lebonyolításának módjáról jószérivel csak sejtéseink vannak. A zárkajelentések felhasználásáról valamivel többet lehet tudni, hiszen a nyomozati iratok olykor-olykor hivatkoznak a beépített ügynökök jelentéseire. A jelentőt álnév vagy szám fedi: védi a kortársaktól és az utókortól. Ezen a jelentésen még a fedőnév is át van húzva vastag fekete tollal.

Ennek a besúgójelentésnek a műfaja nem egészen egyértelmű. Első olvasásra kétségünk is támadhat, hogy valóban egy vamzer információit tartjuk-e a kezünkben: a személyragok keveredése, helyenként a hivatásos nyomozótiszt stílus elbizonytalaníthatja azt az első benyomást, hogy egy zárkaspiclitől származik a jelentés.

A fogalmazás eléggé hevenyészett. A szövegben mintha kétféle belügyi műfaj keveredne: a vizsgálótiszt rutinjelentése, illetve a zárkaügynök beszámolója.

A *Jelentés*-ből világosan kiderül, hogy a zárkaügynök jól ismerte Déry múltját: jól tudta őt kérdezni, lépre csalni. A szövegből az is kiténik, hogy Déry bizalmába fogadta feltehetően nála jóval fiatalabb cellatársát (ld. a szövegben: *Egy naiv gyerek maga.*) Az sem zárható ki, hogy Déry cellatársa börtönbe kerülése előtt már kapcsolatban állt a belügyi szervekkel: talán innen a jó megfigyelőkészség, a kérdezni tudás és az érzékelhető jelentésírói gyakorlat.

A dokumentumban az ötödik bekezdés a legzavaróbb. Nem is a telefonszámok említése miatt: a zárkaügynök ezt közvetlenül Dérytől is megtudhatta (nem kellett feltétlenül ismernie Déry feleségének elkobzott határidőnaplóját, ahol ezek szerepelnek). Az értelmezhetőséget inkább a következő mondat nehezíti: *Az elhangzott beszélgetés folyamán Oszkáról véleményem az alábbi... A három pontba foglalt „vélemény” azonban már a megfigyelt író „szájába van adva”.* Ebben ugyanis ilyen megfogalmazások vannak: *Déry szerint (kétszer) és mondotta Déry.* A pongyola, értelemzavaró fogalmazás következménye lehet a személyragtévésztés is. A jelentésíró, úgy tűnik, nem csupán továbbítani, hanem összegezni, már-már értelmezni is kívánta a zárkában elhangzottakat. Ez a törekvése azonban nem bizonyult különösebben sikeresnek.

A közölt szöveg műfajával kapcsolatos kételyeket a véletlen kutatói szerencse végképp eloszlatta. Hasonló jellegű dokumentum a vastos iratkötegekben nem fordul elő. A Belügyminisztérium Történeti Irattárában a Déryre vonatkozó néhány irat között található a *Jelentés „testvérszövegei”*. Az első kelte 1957. augusztus 13., az utolsó 1957. december 20. Az egyikből kikövetkeztethető, hogy a beépített ügynök július 10-e tájt került Déry cellájába. (Ld. a 6. jegyzetet.) Az írógépes másolat szövege alatt a szintén géppel írt (s itt ki sem húzott) fedőnév is olvasható. Az első vázzerjelentés egyik utalásából arra lehet következtetni, hogy szerzője valamely ügy gyanúsítottjának tüntette fel magát cellatársa előtt. (Nem kizárt, hogy ellene is folyt vizsgálat.) *Mikor mondtam, hogy én félek a tanúvallomásoktól, erre ő a következőket válaszolta: Én az író-barátaimtól nem félek, főleg azoktól, akik itt vannak letartóztatva velem együtt...* (BMTI V-150 393/6)

A Belügyminisztérium Történeti Irattárában található zárkajelentések közül a második augusztus 14-i keltezésű. Az elején ez olvasható: *Déry miután lejött Virág szds. elvtársától, megemlítette, hogy az „Album” című illegális folyóiratról érdeklődtek. Ezután közvetlenül Oszkó ezredesről beszélgettünk, AMIT A MÁSIK JELENTÉSEMBEN MÁR MEGÍRTAM.* [Az én kiemelésem.] Ez az ugyanazonnap kelt „másik jelentés” az általunk közzétett dokumentum, amely a Legfelsőbb Bíróságról került az Új Magyar Központi Levéltárba. Ugyanitt található a „beszélgetésről” készült kihallgatási jegyzőkönyv (ÚMKL XX-5-h, Déry és társai, operatív iratok. 53. d. 2. k. 102–105. o.).

JEGYZETEK

1. Déry Tibort 1957. április 20-áról 21-ére virradó éjjel tartóztatták le. Fogságának első heteiben többször panaszkodott klausztróbiájára, egyre súlyosabb tünetekkel járó szorongásos neurozisére. Fogvatartói komolyan aggódni kezdtek. *Déry egészségi állapotában az itteni körülmények között – az orvos elvtárs véleménye szerint – lényeges javulás nem várható. Ismereteim birtokában több javaslatot a fenti két rabkórháznál nem tudok. Ezért javaslom, hogy a vezető elvtársak illetékes körökben tisztázzák, milyen lehetőségeink vannak polgári körülmények között, de a mi szigorú felügyeletünk mellett Déry állapotán változtatni, mert ha ilyen körülmények között marad, nem jöhet számításba még tanúnak sem – írja július elején a rendőrnymozó százados. A vizsgálati osztály vezetője kézzel ráírta a jelentésre: Fel kell hozni a III. em. írószobába. Ha nem segít, nézünk valami más megoldást.* (ÚMKL XX-5-h Déry és társai, operatív iratok. 65. d. 28. k.) Július 10-én engedélyezték, hogy találkozhassék feleségével. A negyvenperces beszélőn csak előre meghatározott, személyes jellegű témákról eshetett szó. A kihallgatósúzt végig jelen volt. Déry felesége megszegte az előírást, s búcsúzáskor valamit sügött férjének, amit a kihallgató nem értett meg. *Azóta operatív úton megállapítottam – írja a tiszt két nappal későbbi jelentésében –, azt súgta Déryné, hogy Molotov lebukott. Ezt Déry el is ismerte. Megjegyzés: A szabálysértést jelenteltem, melynek következményeként visszavontuk azt az engedélyt, hogy Déry az íróban legyen és hogy kétnaponként gyümölcsöt kapjon feleségétől.* (BMTI V-150 393/6) Déry tehát visszakerült a III. emeleten lévő írószobából az alacsonyabb szinten található börtöncellába. Zárkatársat kapott, akinek az volt a feladata, hogy a „fogolytársával” folytatott beszélgetésekről „kihallgatásai” során beszámoljon. A cellatárs korántsem látta súlyosnak Déry testi állapotát,

jelentésekre és a saját benyomásaikra támaszkodó kihallgatótisztek. *Bebetegével kapcsolatosan véleményemet az alábbiakban adom elő: Távrolról sem annyira beteg, mint aminek tettei magát. Tudatosan gyengéi szervezettel, melyet egyik beszélgetésünk alkalmával előttem beismert. Tíz nap óta rendszeresen figyelem, és megállapítottam, hogy csak azokon a napokon vannak rohamai, amely alkalmakkor az örök engedékenyebbek vele szemben. A mai napon nem volt rohama, mivel az engedékenyebb órség lesz szolgálatban, biztos lesznek rohamai.* (BMTI V-150 393/6. Az augusztus 13-i jelentésből.)

2. Az *Album* című folyóiratról mind ez idáig nem volt tudomásunk. Egyik számának alig olvasható példánya Déry vizsgálati iratai között található. (ÚMKL XX-5-h, Déry és társai. 69. d. 5. k. 328–343. oldal) Ugyanennek a számnak a fotókópiája megvan a Belügyminisztérium Történeti Irattárában (O-10 481) is. Az írógépen sokszorosított lap címloldalán a következő szöveg olvasható: *10. szám. 1957. február 13. Főszerkesztő: Gombos Jolán. Tartalom: Eörsi István, Bihari Sándor, GOMBOS JOLÁN, KISKOC SIS PÁL, KIRÁLY ELEK, MAROSVÖLGYI BÉLA, Zelk Zoltán és ZSADÁNYI DÉNES írásai. 16 oldal. Ára 1,30 Ft.* [A kiemelt nevek – egy kivétellel – álnevek. S. É.]

Bihari Sándor, Eörsi István és Zelk Zoltán a lap megjelenése idején már letartóztatásban voltak. Az *Album*-ban olvasható verseik másodközlések. Bihari Sándor és Eörsi István – szóbeli felvilágosításukat ezúttal is köszönöm – soha nem is hallottak ilyen című lapról. Eörsi a lap megjelenése idején Budapesten, Bihari Miskolcon volt börtönben. Az *Album* Eörsi két epigrammáját (*Új arany-szabály* és *Egy kritika margójára*; mindkettő az *Ütni az ördögöt* című, 1956-ban megjelent kötetében olvasható), valamint Bihari *Vadludak* című versét közölte. Ez utóbbi először egy illegális lapban, a *Diósgyőri Munkás*-ban jelent meg november végén vagy december elején. Versét a szerző azóta sem látta, mert kéziratát letartóztatásakor a rendőrség lefoglalta. (Ennek a lapnak csak egyetlen, november 2-i száma van meg az Országos Széchényi Könyvtárban.)

A már több mint egy hónapja a Fő utcában fogva tartott Zelk Zoltánnak három írása jelent meg a lapban. A forradalom napjaiban keletkezett *Feltámadás*, valamint két korábbi költeménye: a *Felelj, ha vagy!* és a *Nem illet engem...* (Mindkettő az „Alkonyi halászat” című, 1956-ban napvilágot látott kötetében jelent meg.) A vallatás megalázó hónapjaiban talán eszébe is juthatott ez a szívszorítóan őszinte költeménye:

Nem illet engem a dícséret,
hidd el, barátom, csontig éget,
hogy bátorságomat dícséred...

Nem tigrisként, ember-mód élek,
csapzott szívem a rettegeknek
tanyája. Hidd el: félek! félek!

Ember vagyok, ember-mód élek,
hogy is lehetnék bátor?
csak jobban rettegek
attól, hogy hitvány lehetek,
jobban, mint a haláltól.

A lap február közepén jelent meg, amikor a megtorló akciók már két és fél hónapja folytak. Egy feltehetően 1959-ben készült belügyi összefoglaló november 4-e után két illegális szépirodalmi folyóiratról tud, ezek az *Eszmélet* és az *Album*. *E két utóbbi sajtó – olvashatjuk az értékelésben – az ellenforradalmi és revizionista írók és költők írásaiból közölt folyamatosan részleteket.* (BMTI V-150 393/1)

A kiemelt nevek közül az egyik valódi: Marosvölgyi Béláé. *Kiskocsis Pál azonos Handelsmann Péterrel, Gombos Jolán, Király Elek, Zsadányi Dénes kitalált nevek – vallotta a szerkesztő Marosvölgyi Béla 1958. szeptember 5-én. Handelsmann disszidált, őt nem lehetett felelősségre vonni. A Gombos Jolán álnevet Marosvölgyi még általános iskolás korában választotta: Gombos Katalin színésznő neve alapján. (A belügyi szervek hosszas nyomozás után találtak egy geológust, akit leánykori nevével Gombos Jolánnak hívtak, ez a szál azonban természetesen tévesnek bizonyult.)*

Az *Album*-ra 1957. március elején figyeltek fel a belügyi illetékesek. Egy postai rutinellenőrzés során felbontottak egy N. N. operaénekesnek címzett, feladó nélküli borítékot, amelyben egy

anonim levelet és az *Album* 10. számát találták. A levélíró megköszönte a lap támogatására küldött 20 forint pénzdíjazást, s óvatosságra intette a címzetet ebben a *csupa-csosz világban*.

A politikai nyomozók figyelmét a lap indító írása keltette fel, amely rokonszenven kiállás a már börtönben lévő írók mellett, de szó esik Déry Tiborról is, akinek letartóztatását éppen ezekben a hetekben fontolgatták a párt- és belügyi szervek.

A lap kisebb stílusficamoktól, képzavaroktól nem mentes „vezércikke” egy többoldalas felhívás: **MENTSÉTEK MEG ÍRÓINKAT! SEGÍTSETEK!** A Déry Tiborra vonatkozó rész: ... *Megtették a börtönök. A szabadság hősei között állnak emelt fővel a magyar írók. Sokan, akik a nép felszenelt ügyének szolgálói, szabadon vannak, s esztelen aktivitással vagy pacifista módon figyelik az eseményeket. Déry Tibort nagyon megviselte a történelemnek eme szakasza. Rózsadombi villájában fel-felrezen a csengetésekre, ahogy ő mondja, ez annak tulajdonítható, annak tudható be, hogy az elmúlt idők eseményei most már több mint egy éve igénybe veszi teherbírástomat.[sic!] Lapunk munkatársa interjút szeretett volna kérni tőle, és levélben a következőket válaszolta: Nem vagyok most alkalmas idegállapotban semmilyen beszélgetésre, de ha valamilyen konkrét s általában elintézhető kérdésnél van rám szükségük, kérem, tudassák velem. Mondanom sem kell, milyen kimondhatatlan örömmel várjuk azt a pillanatot, amikor kezelt foghatunk a magyar irodalom és politikai harc legjobbjával, Déry Tiborral. Reméljük, ez hamar bekövetkezik, s Dérynek nem kell rettegnie a letartóztatástól...*

Az *Album* tehát a készülő Déry-per miatt vált érdekessé a belügyi számára. A lap „megtalálása” után másfél hónappal tartóztatták le Déryt. Kihallgatását más, fontosabbnak ítélt kérdésekkel kezdték. Miután Déry Tibort őrizetbe vették, felvettük a kapcsolatot a vizsgálati osztállyal, hogy Déry Tibort hallgassák ki az *Albummal* kapcsolatban. Ezen kihallgatása a mai napig nem történt meg, tekintettel arra, hogy Déry vizsgálata még nem áll olyan stádiumban, hogy ilyen kérdésekre ki lehessen hallgatni – állapítja meg május végén az *Album* szerzői után nyomozó alosztály munkatársa. (Az idézet leőhelye: BMTI O-10 481.) Újabb két és fél hónap telik el addig, amíg Déryt a lapról is kihallgatják: eredménytelenül. Az író semmit nem tud az *Album* szerkesztőiről, szerzőiről. A zárkaügynök ezt jelenti: *Déry elmondotta, hogy február 11-én a lakásán kereste fel valaki, vagy újságíró vagy író (dílettáns). Ő erre már nem emlékszik, és nyilatkozatot kért tőle az Album című illegális folyóirat számára. Ő ezt elutasította, mivel rossz idegállapotban volt, továbbá akkor már szerintem nem volt célszerű nagyon mozogni. Hangsúlyozta, hogy az előadó mindenáron azt akarta kizsákolni belőle, hogy ki volt az az egyén. Déry: ha ő ezt tudja, minek kérdezi tőlem, úgysem fogja megtudni... (hosszú szünet) no meg nem is emlékszem rá. Déry ezután elmondotta, hogy az előadó szerint ő levélben utasította el a nyilatkozat kérését, mely ebben a folyóiratban meg is jelent. Kérdeztem tőle, nyíltan, Déry válasza: persze, hát ez a baj, de szerencsémre, még az előadó is azt mondotta, hogy elutasítottam, tehát így semmi bajom nem lehet. Én kis idő múlva megjegyeztem neki: Mekkora barom lehet, kiírni egy illegális folyóiratban az ön nevét. Déry erre: De mekkora barmok... (szünet), de nézze, ők, vagyis ez, meg volt győződve arról, hogy az oroszokat az országból egész biztosan kiverjük, s így emiatt (folyóiratra gondol) bajunk nem lehet. (BMTI V-150 393/6. Az augusztus 14-i jelentésből.)*

Ezután a nyomozás a másik, az „eredeti” szálon folytatódott: kihallgatásra idézték N. N. művészt, a belügyi szervek által felbontott levél címzettjét. 1957. december elején vagyunk. A kihallgatott átadta a rendőrségnek az *Album* korábbi számait, majd válaszlevelet írt Marosvölgyinek. Ennek szövegét a belügyes tiszt diktálta. Marosvölgyit sikerült is beugratni: erre reagáló levélben megírja, hogy 1958 tavaszán megkísérelt újraindítani az *Album*-ot, de immár főiskolai lapként.

A rejtélyre így hát fény derült: az *Album*-ot a Madách Imre Gimnázium IV/C osztályos tanuló indította 1955 őszén. 1956 szeptemberéig hét száma jelent meg. Az első számokat néhány példányban írógépen sokszorosították. A 6. és 7. szám már stencil eljárással készült 60-80 példányban, a budapesti DISZ-központ támogatásával. Diáklap tehát az *Album*: kezdetben kevés politikával és annál több önképzőköri színvonalú verssel és prózával.

A 8. és 9. számból nem maradt fenn példány. Marosvölgyi, akit csak 1958 szeptemberében idéztek be a rendőrségre, így vall: *Az Írószövetség [1956. december 28-i] taggyűlésének dátumát az újságban olvastam és elhatároztam, hogy elmegyek a taggyűlésre. A kapunál azonban csak meghívóval lehetett átmenni. Azonban később könyörgésemre felengedtek az első emeletig és megpróbáltam Veres Péter segítségét igénybe venni, de ő visszautasította. Ekkor Máriaassy Juditot megláttam és hivatkozva rá beengedtek. Ezután egy emelettel feljebb mentünk az ottlévő fiatal írókkal, és a Veres Péter előszobájában dolgozó nőnek a felkérésére, hogy vigyük el a Gond és Hitvallás-t és gépeljük le, átvevük. Ez meg is jelent az Album egyik számában. (BMTI O-10 481)*

Az *Album* 10., 1957. február 13-i száma került a belügyi szervek kezébe. Ezt a máshonnan átvett költeményeken kívül szinte teljes egészében Marosvölgyi írta. (Volt osztálytársai, szerkesztőtársai közül többen disszidáltak, mások féltek részt venni az illegális munkában.)

A lapban két elméleti igényű írás is foglalkozik a közelmúlt értékelésével. Mindkettő végkövetkeztetése: a szocializmus továbbra is az egyetlen járható út, annak ellenére, hogy végzetesen lejárták a hatalmat kisajátító pártbürokraták.

Az *Album*-ban „félhivatalos” értesülések is olvashatók. Például az a hír, hogy Kállai Gyula Moszkvában *Utasítást kapott az engedékenyebb politika bevezetésére.* [Nyilvánvalóan téves információ-ról van szó. S. É.] Egy másik hír szerint *Kádár János miniszterelnök magához hívatta az Írószövetség elnökségének két tagját: Veres Pétert és Illyés Gyulát, és kérte őket, legyen már vége a haragosdinak, vegyék rá az írókat, hogy ismét dolgozzanak. Természetesen – mondta – úgy kell írniuk, ahogy a helyzet megkívánja, mert a szovjet csapatok kivonulásáról ezek után szó sem lehet. Megértettük?* [Ezt a beszélgetést Aczél György szervezte. Egyik fél sem érte el, amit akart, de a kölcsönös kompromisszumkészség megmaradt.– Aczél György szóbeli közlése.] Nem csupán az *Album* által közölt hír, hanem annak ironikus kommentárja is igaznak bizonyult, hiszen 1957 végéig Kádárék szerették volna bevonni a népi írókat a konszolidációs folyamatba.

Az *Album* heti versidézete is poliükai tartalmú: az új Bach-korszakhoz hasonlítja a november 4-e utáni hatalmi rendszert: *A walesi bárdok-ból idéz.*

3. *Sós György* (1909–1972) rendőrezredes, november 4-e után Budapest rendőrfőkapitánya. Eredeti foglalkozása kárpitos. 1929-től az illegális kommunista párt tagja. 1945 és 1951 között vezető funkciókat tölt be a rendőrségen: az államrendészeti csoport vezetője, a Budapesti Rendőr-főkapitányság intellektuális főcsoportjának irányítója, Pest megyei rendőrfőkapitány, majd budapesti rendőrfőkapitány-helyettes. 1951 és 1956 között a Melléktermék és Hulladékhasznosító Trösztnél (MÉH) dolgozik vezető beosztásban. Elvégzi a jogi egyetemet. 1956 novemberétől 1971-ig Budapest rendőrfőkapitánya, rendőr vezérőrnagy.
4. *Mátyás László* (1911) 1956 novemberében–decemberében a Belügyminisztériumban az elhárítási főosztály vezetője. Eredeti foglalkozása gyémántcsiszoló. Az 1920-as évek végétől részt vesz a kommunista mozgalomban. Harcol a spanyol polgárháborúban. Franciaországban és Algériában volt internálva, majd a Szovjetunióba emigrál, a Vörös Hadsereg politikai munkatársa. 1945-ben tér vissza Magyarországra, s a Belügyminisztériumban dolgozik. 1949-ben egy koncepció perben elítélik, 1954-ben szabadul. Az SZKP XX. kongresszusa után ismét a Belügyminisztériumba kerül. 1957 januárjában leváltják funkciójából, mivel túl engedékenynek ítélik az „ellenforradalmárokkal” szembeni magatartását. Külügyi szolgálatba kerül, több országban nagykövet. Az 1957. december 10-i poliükai bizottsági ülésen Kádár János bírálja Mátyás ezredes belügyminisztériumi tevékenységét. Szerinte *novemberben 1600 fasisztát a másvilágra lehetett volna küldeni*, ha a Belügyminisztériumban erősebbek, s nem azok után a régi ávéhások, ügyészek, bírók után nyomoznak, akik a régi perekben *negatív szerepet játszottak.* Mátyás „bűnéül” rója fel azt is, hogy nem akarta az írókat letartóztatni. (Politikatörténeti Intézet Levéltára (a továbbiakban PIL) 288. f. 5. cs. 54. ó. e. 17–19. l.) Kádár az 1958. január 24-i központi bizottsági ülésen is elítélően említi Mátyás Lászlót. Kádár szerint amíg Mátyás irányította a poliükai ügyeket a Belügyminisztériumban, zavaros volt a helyzet, engedékenység volt tapasztalható, hullámvölgyek követték egymást. (PIL 288. f. 4. cs. 15. ó. e. 6. p.)
5. *Oszkó Gyula* (1912) a forradalom alatt a Belügyminisztérium Forradalmi Bizottságának elnöke. Illegális kommunista tevékenységért 1932-ben börtönbe kerül. A háború alatt részt vesz a németellenes fegyveres ellenállásban. 1945 után Újpesten rendőrtiszt. 1949-ben a Rajk-per egyik mellékperében elítélik. 1956-ban ezredesi rangban a Belügyminisztériumban teljesít szolgálatot. November 4-e után névtelen feljelentők azzal vádolják, hogy október 23-a után ávéhásokat tartóztatott le. 1957-ben nyugdíjazzák. Neve – az Oral History Archivumban őrzött visszaemlékezése szerint – rajta volt az ún. 104-es listán. (Állítólag az ezen a listán szereplők ellen a legfelsőbb pártvezetés tudta nélkül nem indulhatott eljárás a forradalom alatti tevékenységükért.)
6. *Gimes Miklós* (1917–1958) újságíró. A *Szabad Nép* munkatársa. 1955–56-ban a Nagy Imre körül kialakult pártellenzék egyik legaktívabb tagja. 1956. október 30-án a *Magyar Szabadság* című lap

egyik alapítója. November 4-e után a politikai és a szellemi ellenállás vezető alakja, az *Október Huszonharmadika* című illegális lap szerkesztője. Az augusztus 14-i zárkaügynöki jelentésben Gimes Miklósról is szó esik: *Déry megemlítette, hogy fenn szintén megtudta, hogy volt még egy illegális újság, az Október 23-a, amit Markos, Gimes és Ádám szerkesztettek. Déry azt állítja, hogy ő erről nem tud. De ahogy én visszaemlékezem, egy-másfél hónappal ezelőtt Déry beszélt nekem Gimesről, és azt mondta, hogy igen bátran mozgott, táskájában hordta az egész agitációs anyagot, s mivel minden nap másult aludt, ezt magával hordva állandóan dolgozott ezeken.* (BMTI V-150 393/6.) A Nagy Imre-perben halálra ítélték és kivégezték. (Életéről ld. Kende Péter: Arcképvázlat Gimes Miklósról. *Századvég*, 1989/1-2. 78-87. p.)

7. *Losonczy Géza* (1917-1957) újságíró, illegális kommunista. 1950 után koncepció perben elítélték. Szabadulása után Nagy Imre legszűkebb köréhez tartozó pártellenzéki politikus. 1956-ban a *Magyar Nemzet* főmunkatársa, a Nagy Imre-kormányban államminiszter. A Nagy Imre-csoporttal Romániába internálják. Budapesten vizsgálati fogságban hal meg. (Életéről ld. Kövér György: *Losonczy Géza, 1917-1957. História*, 1990/2. 32. p.)
8. *Magos Gábor* (1914) Gimes Miklós sógora. Mezőgazdász. 1945 után a FÉKOSZ – Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége – központi szervezője, a Zemplén megyei kommunista párt agitációs és propaganda ügyeinek irányítója, a Földművelődési Minisztérium osztályvezetője. 1956 decemberében előbb családjá, majd nem sokkal később ő maga is Svájcba távozik.
9. *Hámos György* (1910-1976) író. Jogot végzett, újságíróként dolgozott: 1951-ig a Rendőrségi Sajtóirodát vezette, majd a *Magyar Rendőr* főszerkesztője. 1955-56-ban az *Irodalmi Újság* felelős szerkesztője, majd főszerkesztője. 1958-tól a *Filmvilág*ot szerkeszti, 1964-től az *Élet és Irodalom* tévékritikusa.

III
SZEMLE

